

NORGES HØYESTERETT

D O M

avsagt 25. september 2025 av Høyesterett i avdeling med

dommer Aage Thor Falkanger
dommer Wenche Elizabeth Arntzen
dommer Cecilie Østensen Berglund
dommer Kine Steinsvik
dommer Thomas Chr. Poulsen

HR-2025-1867-A, (sak nr. 25-079021STR-HRET)
Anke over Borgarting lagmannsretts dom 11. mars 2025

A

(advokat Bernt Heiberg)

mot

Påtalemyndigheten

(statsadvokat Anders Mandal Funnemark)

S T E M M E G I V N I N G

- (1) Dommer **Steinsvik:**

Sakens spørsmål og bakgrunn

- (2) Saken gjelder begjæring om forlengelse av forvaringsstraff for en utenlandsk borger som er utvist fra Norge. Spørsmålet er om fortsatt frihetsberøvelse vil være et uforholdsmessig inngrep.
- (3) A er slovakisk statsborger. Ved Gulating lagmannsretts dom 11. april 2014 ble han dømt for voldtekt. Straffen ble satt til forvaring med en tidsramme på 7 år og med en minstetid på 4 år. Voldtekten ble begått i Stavanger i februar 2008, men A flyktet til utlandet kort tid etterpå. Han ble senere pågrepet i Østerrike og utlevert til Norge i mars 2013.
- (4) I tiden etter voldtekten i Norge ble han domfelt i Tyskland i 2009 for voldtekt av en kvinne begått i oktober 2008. Han er også tidligere dømt, i 1989 og 2004, for voldtekter i Slovakia.
- (5) Som følge av forvaringsdommen traff Utlendingsdirektoratet 19. februar 2015 vedtak om utvisning fra Norge med varig innreiseforbud.
- (6) Tidsrammen for forvaringen er senere forlenget to ganger: Ved Borgarting lagmannsretts dom 11. mai 2020 ble tidsrammen forlenget med 2 år og 8 måneder, regnet fra 10. februar 2020. Vilåårene for prøveløslatelse ble i samme dom ikke funnet oppfylt.
- (7) Ved Romerike og Glåmdal tingretts dom 21. november 2022 ble tidsrammen forlenget med ytterligere 2 år. As begjæring om prøveløslatelse ble ikke tatt til følge. Dommen ble anket, men anken ble nektet fremmet av Eidsivating lagmannsrett. Forvaringstiden etter forlengelsen i 2022 løp ut 10. oktober 2024.
- (8) Påtalemyndigheten begjærte ved tiltalebeslutning 25. juni 2024 ytterligere forlengelse av tidsrammen for forvaringen med 2 år.
- (9) Ved Ringerike, Asker og Bærum tingretts dom 8. oktober 2024 ble begjæringen om forlengelse tatt til følge. A anket dommen.
- (10) Borgarting lagmannsrett avsa 11. mars 2025 dom med slik domsslutning:
- «Forvaringstiden for A, født 00.00.1971, forlenges med 2 – to – år regnet fra 10. oktober 2024.»
- (11) En samlet lagmannsrett mente at lovens vilkår for forlengelse av forvaringstiden var oppfylt. Et flertall bestående av fagdommerne og fire av meddommerne mente videre at forlengelse med 2 år ikke var uforholdsmessig. En meddommer mente at en forlengelse av forvaringstiden ville innebære et uforholdsmessig inngrep. Mindretallet la vekt på at A har gjort det han kan for å redusere gjentakelsesfaren, og at forvaringsanstalten ikke har ytterligere tilbud som kan redusere risikoen for nye seksuallovbrudd i særlig grad.

- (12) A har anket til Høyesterett over lovanvendelsen og saksbehandlingen. Anken over lovanvendelsen er tillatt fremmet.

Mitt syn på saken

Problemstillingen og saksforholdet

- (13) Aktor og forsvarer er enige om at de alminnelige vilkårene for å forlenge forvaringstiden i straffeloven § 43 første ledd, jf. § 40 første og andre ledd er oppfylt. Problemstillingen i saken er om domstolene likevel ikke kan ta begjæringen om forlengelse til følge, fordi en utvidelse av tidsrammen med 2 år vil innebære et *uforholdsmessig inngrep*.
- (14) Jeg ser først på de straffbare forholdene som ligger til grunn for forvaringsdommen.
- (15) I Gulating lagmannsretts dom 11. april 2014 er voldtekten i Stavanger i februar 2008 beskrevet slik:

«I området rundt Blåsenborg ble B plutselig stanset av A og hun ble angrepet bakfra. Hun ble holdt for munn, nese, øyne og hals og hun ble lagt i bakken. Dette skjedde ved at hodet smalt i bakken og hun besvimte. Hun ble dratt videre i bevisstløs tilstand. De befant seg etter hvert i et lite smau utenfor Nedre Dalgate 14 (mellom to hus).

B ble lagt i bakken av A, og hun ble fortsatt holdt rundt øyne, munn, nese og halsen. Dette ble gjort av C. Samtidig ble armene hennes holdt nede av A. Hun hørte stemmer som snakket og oppfattet at det var minst to til stede. Retten legger til grunn at det bare var A og C som var involvert i handlingene mot henne. Etter at hun var lagt i bakken i dette smuget, rev en eller begge gjerningsmennene av henne strømpebuksen. Hun prøvde å holde bena samlet, men klarte det ikke da en av gjerningsmennene spredte bena hennes med tvang. A trengte deretter inn i henne og hun kjente penisen hans (som hun oppfattet ikke å være helt erigert) støtet helt inn i hennes vagina. Det gjorde vondt. Han beveget seg støtvis – av B beskrevet som typiske samleiebevegelser.

Mens dette pågikk ble hun stadig holdt for nese/munn og hun kjempet for å få puste. Hun var på et tidspunkt sikker på at hun kom til å dø. Hun klarte innimellom å rope om hjelp/påkalle oppmerksomhet.»

- (16) A var løslatt fra soning av en tidligere voldtektsdom i Slovakia kort tid forut for overfallsvoldtekten i Stavanger.
- (17) Som nevnt er A i tillegg domfelt tre ganger for voldtekter begått i utlandet. Ut fra beskrivelsene som er gitt i rettsavgjørelsene, er voldtektene grove. To av domfellelsene gjelder voldtekter begått av flere i fellesskap. I Borgarting lagmannsretts dom 12. februar 2018, som gjaldt As krav om prøveløslatelse fra forvaring, er det gitt følgende oppsummering av de tre domfellelsene for voldtekt:

«Første voldtektsdom er fra Slovakia 26. juli 1989, der A ble dømt til fengsel i fem og et halvt år for å ha voldtatt en russisk kvinne sammen med flere andre. Det fremgår av dommen, avsagt av distriktretten i Roznava, at A og fire andre menn lokket en kvinne og hennes venn til et avsidesliggende sted i den hensikt å rane dem samt voldta

kvinnen. Mannen ble slått med metallkjetting og sten og ble sparket. Da kvinnen forsøkte å rømme, ble hun stanset. Øredobbene hennes ble revet av, og hun ble bundet på hender og føtter. Hun ble deretter med vold forflyttet til en nærliggende skog, der hun ble kledd av og voldtatt av en av overgriperne (ikke A). Av frykt for å bli oppdaget ble kvinnen deretter forflyttet 150 meter og voldtatt etter tur av de øvrige fire overfallsmennene, herunder A.

Andre voldtektsdom er fra Slovakia 22. mars 2004, der A ble dømt til fengsel i fem år for voldtekt av en jente som var 14 år på gjerningstidspunktet. Det fremgår av dommen, avsagt av distriktretten i Revúca, at A tvang seg til samleie med jenta ved å slå henne i ansiktet to ganger. Retten fant ikke tilstrekkelig bevis for at A hadde kunnskap om at jenta var under 15 år.

Tredje voldtektsdom er fra Tyskland 12. mars 2009, der A ble dømt til fengsel i fire år og fem måneder [skal være 4 år og 6 måneder]. Det fremgår av dommen, avsagt av Landesgericht Frankfurt am Main, at A hadde avtalt å ha sex i en halv time med en narkoman kvinne mot å betale 30 euro. Etter at samleiet var avsluttet krevde A å få ligge med henne en gang til, noe kvinnen først nektet. Ved vold og trusler gjennomførte A deretter minst fire ganger vaginalsex og en gang oralsex med fornærmede. Fornærmede ble også tvunget til å ha oralsex med en venn av A som var til stede. Fornærmede greide til slutt å rømme ved å klatre naken ut på et stillas og hoppe ca. fire meter ned på bakken. Hun ble forfulgt av A, også naken, men greide å stanse en bil som kom forbi.»

- (18) A har selv opplyst at han er dømt en rekke ganger for tidligere lovbrudd, og at han til sammen har sittet i fengsel i over 20 år.
- (19) Det er i løpet av forvaringstiden gjort personundersøkelser og rettspsykiatriske vurderinger av A en rekke ganger. I saken her oppnevnte tingretten to sakkyndige, som avga en felles rettspsykiatrisk erklæring 12. april 2024. I erklæringen gjennomgås også tidligere risikovurderinger av A. Konklusjonen fra de sakkyndige er at risikoen for nye seksuallovbrudd fortsatt er høy, og at prognosen for betydelig bedring er dårlig.
- (20) Ila fengsel og forvaringsanstalt ga forut for tingrettsbehandlingen en vurdering av behovet for forlengelse. I brev 15. mars 2024 til Kriminalomsorgen region øst anbefalte anstalten ikke å forlenge forvaringstiden. Selv om vilkårene for forlengelse ble ansett oppfylt, ville det etter anstaltens vurdering være uforholdsmessig å forlenge tidsrammen. I begrunnelsen ble det særlig vist til at A nå har deltatt i anstaltens tilgjengelige endringsrettede tiltak, gjort en betydelig egeninnsats for å endre sine risikofaktorer, samt til at anstalten ikke kunne se ytterligere tiltak «som i vesentlig grad vil kunne påvirke risikoen i positiv retning sett opp mot samfunnsvernet».
- (21) Kriminalomsorgen region øst anbefalte likevel i brev 11. april 2024 til Rogaland statsadvokatembete at forvaringstiden skulle forlenges med 2 år. Regionkontoret anerkjente dilemmaet det innebar «å skulle forlenge forvaringen ytterligere for en innsatt som har benyttet seg av det relevante tilbudet som finnes i anstalten, og som har gjort en betydelig egeninnsats for å endre seg, og som kriminalomsorgen derfor ikke kan gjøre noe særlig mer for». A representerte imidlertid – etter regionkontorets syn – «en så stor fare for gjentakelse av nye seksual- og voldslovbrudd i form av alvorlige voldtekter, at beskyttelsen av samfunnet, herunder potensielle fremtidige voldtektsoffer, må veie tyngst».

Rettslige utgangspunkter – vilkårene for forlengelse av forvaring

- (22) Forvaring er en tidsubestemt frihetsstraff som kan idømmes lovbrøyttere som vurderes å være særlig farlige. Straffen kan forlenges så lenge den forvaringsdømte antas å være en fare for samfunnet, og kan dermed være livet ut. Formålet er ikke at straffen skal være særlig streng, men å gi samfunnet vern mot spesielt farlige lovbrøyttere, jf. Rt-2007-1056 avsnitt 110. Et formål med forvaringsstraffen er videre at den forvaringsdømte skal «gis mulighet for å endre sin adferd og tilpasse seg et liv i frihet», jf. forskrift 5. mars 2004 nr. 481 om gjennomføring av særreaksjonen forvaring § 2.
- (23) Vilråene for forvaringsstraff følger av straffeloven § 40. Første ledd inneholder en oppregning av alvorlige forbrytelser som kan gi grunnlag for forvaringsstraff. Voldtekt omfattes av denne oppregningen. Straffeloven § 40 viderefører straffeloven 1902 § 39 c, som gjaldt da A ble idømt forvaringsstraff.
- (24) Grunnvilkåret etter § 40 første ledd er at «fengselsstraff ikke anses tilstrekkelig til å verne andres liv, helse eller frihet». Er vilkåret oppfylt, «kan» forvaringsstraff idømmes. Dette «kan»-skjønnet kommer jeg nærmere tilbake til, men det følger av rettspraksis at dersom vilråene for forvaring først er oppfylt, «vil det bare helt unntaksvis» være grunnlag for å unnlate å idømme forvaring, jf. HR-2020-1218-A avsnitt 55.
- (25) Paragraf 40 andre og tredje ledd fastsetter ytterligere vilkår, avhengig av om lovbruddet det skal utmåles straff for, er av «alvorlig art» eller av «mindre alvorlig art». Ved lovbrudd av alvorlig art – som i saken her – må det være «en nærliggende fare for at lovbrøytteren på nytt vil begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd». Vilkåret om «nærliggende fare» for nye lovbrudd er i rettspraksis konkretisert slik at faren på domstidspunktet må være «reell og kvalifisert», jf. HR-2020-1218-A avsnitt 18 med videre henvisninger.
- (26) Varigheten av forvaringen er regulert i straffeloven § 43, som bestemmer at det i en dom på forvaring skal fastsettes en *tidsramme* som vanligvis ikke bør overstige 15 år. Det bør videre fastsettes en *minstetid*. Frem til en lovendring i 2015 var maksimal minstetid begrenset til 10 år. I dag er det åpnet for å fastsette lengre minstetider der tidsrammen overstiger 15 år. Er det fastsatt en minstetid, kan den domfelte ikke løslates på prøve før minstetiden er utløpt, jf. § 44 første ledd andre punktum.
- (27) *Forlengelse* av tidsrammen for forvaring er regulert i § 43 første ledd fjerde punktum, som fastsetter at retten – etter begjæring fra påtalemyndigheten – «ved dom [kan] forlenge den fastsatte rammen med inntil 5 år om gangen». De nærmere vilråene for slik forlengelse fremgår ikke av loven, men det er klargjort i rettspraksis at forlengelse bare kan skje dersom vilråene for forvaring i § 40 fortsatt er oppfylt, jf. Rt-2012-1134 avsnitt 14.
- (28) Også ved vurderingen av en begjæring om *prøveløslatelse* etter § 44 følger det av rettspraksis at løslatelse på prøve skal skje dersom vilråene for forvaring i § 40 ikke lenger er oppfylt, jf. HR-2016-1457-A avsnitt 21 og Rt-2014-934 avsnitt 43.
- (29) Som nevnt er A utvist fra Norge med varig innreiseforbud. Det kunne isolert sett tilsi at faren for nye lovbrudd er redusert. Systemet i utlendingslovgivningen er imidlertid slik at et eventuelt vedtak om utvisning på grunn av straffbare forhold bør treffes «snarest mulig etter at rettskraftig straffedom foreligger», og «fortrinnsvis ikke senere enn at vedtaket kan iverksettes samtidig med løslatelse», jf. utlendingsforskriften § 14-3 førsteledd.

- (30) Med mindre det besluttes overføring til straffullbyrdelse i et annet land, forutsetter effektivering av et utvisningsvedtak at den innsatte løslates ved forvaringstidens utløp, eventuelt prøveløslates. Forutsetningen for effektivering er altså at vilkårene for løslatelse eller prøveløslatelse er til stede, og i dette ligger at faren for nye lovbrudd i tilstrekkelig grad må være redusert. Et utvisningsvedtak kan ikke da samtidig begrunne at faren for nye lovbrudd er redusert fordi den forvaringsdømte er utvist og skal forlate landet.
- (31) En utvisning vanskeliggjør samtidig en mer gradvis «utslusing» til samfunnet fordi en prøveløslatelse på vilkår ikke kan følges opp etter at den domfelte er uttransportert.

Vil forlengelse av forvaringstiden for A være et uforholdsmessig inngrep?

Innledning

- (32) A gjør gjeldende at en forlengelse av forvaringstiden med ytterligere 2 år vil være i strid med Grunnloven § 94 og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 5. Kjernen i hans argumentasjon er at utvisningsvedtaket hindrer ytterligere rehabilitering. Det begrenser adgangen til progresjon og tiltak i straffegjennomføringen, som kan gi ham mulighet til å vise at gjentakelsesfaren er redusert tilstrekkelig til løslatelse.
- (33) Påtalemyndigheten bestrider ikke at idømmelse og forlengelse av forvaringsstraff må være forholdsmessig, men gjør gjeldende at de grunnleggende kravene til forholdsmessighet mellom lovbrudd og straff ligger til grunn for selve lovreguleringen. Avveiningen kommer til uttrykk gjennom de strenge vilkårene for forvaring. Plikten til å sikre den forvaringsdømte rehabiliteringsmuligheter innebærer heller ingen plikt til å sørge for at vedkommende faktisk blir rehabilitert. Samfunnsvernet er gitt forrang i avveiningen mot hensynet til den forvaringsdømte, så lenge gjentakelsesfaren består.
- (34) Jeg ser først på hva som kan utledes av Grunnloven § 94, og deretter på hva som kan utledes av EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a.

Grunnloven § 94

- (35) Grunnloven inneholder en rekke konstitusjonelle rammer for bruk av straff. Spørsmålet i saken her er om § 94 begrenser adgangen til å gi dom for forlenget forvaringstid – ut over de alminnelige vilkårene som følger av straffeloven § 43, jf. § 40.
- (36) Grunnloven § 94 første ledd, som i sin nåværende form kom inn ved grunnlovsreformen i 2014, har denne ordlyden:
- «Ingen må fengsles eller berøves friheten på annen måte uten i lovbestemte tilfeller og på den måte som lovene foreskriver. Frihetsberøvelsen må være nødvendig og ikke utgjøre et uforholdsmessig inngrep.»
- (37) Slik bestemmelsen er formulert, omfattes enhver form for frihetsberøvelse, også forvaring. At frihetsberøvelsen må være «nødvendig og ikke utgjøre et uforholdsmessig inngrep», peker mot et generelt nødvendighets- og forholdsmessighetskrav. Hva som mer konkret

ligger i dette av betydning for domstolenes behandling av enkeltsaker, må imidlertid klargjøres nærmere.

- (38) Det foreligger enkelte avgjørelser fra Høyesterett om krav til forholdsmessighet ved straffereaksjoner. Ingen av dem kaster imidlertid lys over rekkevidden av Grunnloven § 94.
- (39) De sentrale forarbeidene til Grunnloven § 94 er rapporten fra Stortingets menneskerettighetsutvalg i Dokument 16 (2011–2012) og Innst. 186 S (2013–2014).
- (40) Frihetsberøvelse drøftes i Dokument 16 (2011–2012) kapittel 22. Etter en gjennomgang av det internasjonale menneskerettsvernet og andre lands konstitusjoner fremkommer det på side 116 at Menneskerettighetsutvalget ikke fant det «nødvendig eller ønskelig» å liste opp i Grunnloven ulike situasjoner hvor frihetsberøvelse kan skje, etter mønster fra EMK artikkel 5 nr. 1. I forlengelsen av dette skriver utvalget følgende på side 117:

«Et alternativ til en opplisting kan være å innta en avgrensning ved å forby for eksempel den ‘vilkårlige’ frihetsberøvelse. Dette er også formålet med EMK artikkel 5. Hvis teksten i nåværende § 99 suppleres med et forbud mot vilkårlig frihetsberøvelse, vil dette innebære et krav til myndighetenes anvendelse av rettsreglene og til innholdet i lovhjemlene. Menneskerettighetskomiteen, som håndhever SP, har uttrykt det slik:

‘the notion of ‘arbitrariness’ must not be equated with ‘against the law’ but be interpreted more broadly to include such elements as inappropriateness and injustice. Furthermore, remand in custody could be considered arbitrary if it is not necessary in all the circumstances of the case, for example to prevent flight or interference with evidence: the element of proportionality becomes relevant in this context.’

Viktig er altså at det skal være en forholdsmessighet mellom mål og middel, samtidig som det heller ikke kan foreligge noen form for myndighetsmisbruk. Et forbud mot vilkårlig frihetsberøvelse eller andre lignende formuleringer vil dermed oppstille et krav for når frihetsberøvelse kan finne sted, ved siden av lovskravet.

I stedet for å forby vilkårlig frihetsberøvelse kan det fastsettes at frihetsberøvelse bare kan skje dersom det er nødvendig, og dersom inngrepet ikke er uforholdsmessig. Uttrykkene ‘nødvendig’ og ‘ikke uforholdsmessig’ vil i denne sammenhengen gi en nærmere presisering av uttrykket ‘vilkårlig’. I stedet for bare å benytte uttrykket ‘vilkårlig’ vil man si noe mer om hvilke absolutte grenser lovgiver står overfor når det skal vedtas regler om frihetsberøvelse, og man vil si noe om hvilke kriterier domstolene må forstå lovgivningen på bakgrunn av.»

- (41) Jeg leser dette slik at formuleringen som ble vedtatt i § 94 første ledd andre punktum i første rekke tok sikte på å presisere vernet mot *vilkårlig frihetsberøvelse*, slik dette følger av blant annet EMK artikkel 5 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 9. Også andre steder i rapporten omtales forslaget som en utvidelse av den tidligere § 99 – som bare omhandlet frihetsberøvelse i form av fengsling – til å «gjelde krav om lovhjemmel og forbud mot vilkårlighet for frihetsberøvelse generelt», se Dokument 16 (2011–2012) side 97. At også forslagsstillerne som formelt fremmet forslaget til grunnlovsendring oppfattet det på samme måte, fremgår av Grunnlovsforslag 30 (2011–2012) side 177.

- (42) Saken her gir ikke foranledning til mer generelt å fastlegge det substansielle innholdet i kravet om at alle former for frihetsberøvelse skal være «nødvendig og ikke utgjøre et uforholdsmessig inngrep», og om vernet i Grunnloven på enkelte områder kan rekke lenger enn de menneskerettslige forbildene. Som jeg straks kommer tilbake til, er det i praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) gitt veiledning om hva som nærmere ligger i vernet mot vilkårlig frihetsberøvelse i EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a i situasjoner der en domfelt er dømt til livsvarig eller tidsbegrenset straff. For rekkevidden av vernet på dette området har jeg ikke funnet rettskildemessige holdepunkter for at Grunnloven har et annet og mer vidtrekkende innhold. Jeg går derfor over til å se nærmere på hvilke krav som kan utledes av EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a.

EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a

- (43) Den norske oversettelsen av artikkel 5 nr. 1 bokstav a svarer ikke helt til de engelske og franske versjonene, som er de autentiske. Jeg tar derfor utgangspunkt i den engelske versjonen, der bestemmelsen lyder slik:
- «1. Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law:
- a. the lawful detention of a person after conviction by a competent court; ...»
- (44) Frihetsberøvelse etter domfellelse for straffbare forhold er i utgangspunktet ikke i strid med artikkel 5 nr. 1, jf. ordlyden i bokstav a.
- (45) EMD har videre, gjennom flere avgjørelser, klargjort at hva som er et passende straffenivå for ulike lovbrudd, i prinsippet faller utenfor konvensjonens virkeområde, jf. EMDs storkammerdom 24. januar 2017 *Khamtokhu og Aksenchik mot Russland* avsnitt 55. Samtidig heter det i det påfølgende avsnitt 56 at tiltak knyttet til gjennomføringen av en idømt straff, eller justeringen av denne, kan påvirke retten til frihet i artikkel 5 nr. 1 dersom den faktiske varigheten av frihetsberøvelsen avhenger av hvordan slike tiltak anvendes. Spørsmål om forlengelse av forvaringstid faller derfor inn under anvendelsesområdet for artikkel 5.
- (46) Hovedformålet med artikkel 5 er å forhindre vilkårlig eller ulovlig frihetsberøvelse, jf. EMDs storkammerdom 22. desember 2020 *Selahattin Demirtaş mot Tyrkia* avsnitt 311.
- (47) At frihetsberøvelse etter alternativet i bokstav a bare kan skje «after conviction», innebærer for det første at den må skje etter domfellelsen i tid. EMD har videre gjennom sin praksis innfortolket et krav om sammenheng mellom dommen som danner grunnlaget for den tidsubestemte frihetsberøvelsen, og gjennomføringen av reaksjonen. En slik sammenheng er nødvendig på ethvert tidspunkt for at frihetsberøvelsen skal anses lovlig og ikke vilkårlig. Det er flere avgjørelser fra EMD som klargjør hva som nærmere ligger i dette kravet til sammenheng.
- (48) De generelle utgangspunktene er oppsummert slik i dommen 25. februar 2016 *Klinkenbuß mot Tyskland* avsnitt 46:

«Detention of a person ‘after’ conviction, for the purposes of sub-paragraph (a) of Article 5 § 1, means that there must be a sufficient causal connection between the conviction and the deprivation of liberty at issue (see, *inter alia*, *Kafkaris v. Cyprus* [GC], no. 21906/04, § 117, ECHR 2008). However, with the passage of time, the link between the initial conviction and further deprivation of liberty gradually becomes less strong. The causal link required by sub-paragraph (a) might eventually be broken if a position were reached in which a decision not to release was based on grounds that were inconsistent with the objectives of the initial decision (by a sentencing court) or on an assessment that was unreasonable in terms of those objectives. In those circumstances, a detention that was lawful at the outset would be transformed into a deprivation of liberty that was arbitrary and, hence, incompatible with Article 5 (see *M. v. Germany*, no. 19359/04, § 88, ECHR 2009 with further references).»

- (49) Den nødvendige sammenhengen med den opprinnelige domfellelsen og frihetsberøvelsen kan altså svekkes over tid, og sammenhengen kan etter hvert bli brutt. Det gjelder for eksempel der en beslutning om ikke å løslate den domfelte bygger på grunner som er uforenlige med målene for den opprinnelige avgjørelsen, eller på vurderinger som er urimelige i lys av disse målene. Den idømte straffens formål står derfor sentralt.
- (50) Klinkenbuß-dommen gjaldt en mann som var dømt for forsøk på voldtekt, seksuelle overgrep og drapsforsøk, og som ble plassert i psykiatrisk institusjon uten tidsbegrensning grunnet redusert tilregnelighet og fare for gjentakelse. Han anførte for EMD at frihetsberøvelsen, som hadde vart i rundt 28 år, ikke lenger hadde sammenheng med den opprinnelige domfellelsen, fordi han ikke hadde mottatt terapi på mange år og dermed var fratatt utsiktene til et liv utenfor fengselet. Han anførte også at fortsatt frihetsberøvelse, i lys av samlet varighet, var uforholdsmessig.
- (51) I avsnitt 47 tar EMD utgangspunkt i at en beslutning om ikke å løslate kan bli uforenlig med formålene med den opprinnelige dommen om frihetsberøvelse dersom den domfelte forblir frihetsberøvet på grunn av risiko for gjentakelse, men samtidig blir «deprived of the necessary means, such as suitable therapy, to demonstrate that he or she was no longer dangerous». Det samme er uttrykt i dommen 22. mars 2012 *Ostermünchner mot Tyskland* avsnitt 74.
- (52) I begge disse avgjørelsene forelå det muligheter for rehabiliterende tiltak som de innsatte ikke hadde benyttet seg av. Det ble vektlagt i den konkrete vurderingen. EMD konkluderte i begge sakene med at de innsatte fortsatt ble tilbudt tilstrekkelige rehabiliterende tiltak. De nasjonale domstolenes beslutninger om ikke å løslate var derfor i samsvar med formålet med dommene som lå til grunn for frihetsberøvelsen i de to sakene, jf. Klinkenbuß-dommen avsnitt 54 og Ostermünchner-dommen avsnitt 82.
- (53) Jeg føyer til at i den sistnevnte dommen var den innsatte også utvist fra Tyskland, noe som hadde betydning for hans muligheter for å delta i visse rehabiliteringstiltak. EMD fant ikke dette avgjørende, siden det fortsatt var andre alternative rehabiliteringstiltak tilgjengelige, jf. særlig avsnitt 81.
- (54) I Klinkenbuß-dommen avsnitt 57–59 vurderte EMD videre om fortsatt frihetsberøvelse var urimelig – «unreasonable» – i lys av formålet med den opprinnelige domfellelsen om å beskytte samfunnet mot faren for gjentatte seksuallovbrudd. Domstolen vurderte i denne forbindelse flere momenter, herunder samlet varighet av frihetsberøvelsen, den domfeltes unge alder på gjerningstidspunktet, alvoret i lovbruddene og gjentakelsesfaren i lys av

oppdaterte sakkyndige vurderinger. EMD fant at de tyske domstolenes vurdering om at fortsatt frihetsberøvelse var nødvendig til tross for at den hadde vart i lang tid, heller ikke fremsto urimelig. Det var derfor tilstrekkelig sammenheng mellom domfellelsen i 1983 og fortsatt frihetsberøvelse, jf. avsnitt 60.

- (55) I EMDs dom 18. september 2012 *James, Wells og Lee mot Storbritannia* avsnitt 195 er dette elementet i årsaksvurderingen utdypet slik:
- «Fourth, the requirement that detention not be arbitrary implies the need for a relationship of proportionality between the ground of detention relied upon and the detention in question. However, the scope of the proportionality test to be applied in a given case varies depending on the type of detention involved. For example, in the context of detention pursuant to Article 5 § 1 (a), the Court has generally been satisfied that the decision to impose a sentence of detention and the length of that sentence are matters for the national authorities rather than for this Court (see *T. v. the United Kingdom* [GC], no. 24724/94, § 103, ECHR 2000-I; and *Saadi* [storkammerdom 29. januar 2008], cited above, § 71). However, as noted above, it has indicated that in circumstances where a decision not to release or to re-detain a prisoner was based on grounds that were inconsistent with the objectives of the initial decision by the sentencing court, or on an assessment that was unreasonable in terms of those objectives, a detention that was lawful at the outset could be transformed into a deprivation of liberty that was arbitrary (see *Grosskopf* [dom 21. oktober 2010], cited above, §§ 44 and 48; *Weeks* [dom 2. mars 1987], cited above, § 49; and *M. v. Germany* [dom 17. desember 2009], cited above, § 88).»
- (56) I det forutgående avsnittet fremhever EMD også kravet til sammenheng mellom på den ene siden frihetsberøvelsen, og på den andre siden stedet og forholdene der frihetsberøvelsen gjennomføres, jf. avsnitt 194. I praksis innebærer dette at innholdet i en tidsubestemt straff også må være innrettet mot den innsattes rehabilitering.
- (57) Kravet til *rimelighet* som element i årsakskravet i artikkel 5 nr. 1 bokstav a inneholder ut fra dette visse forholdsmessighetskrav, men da slik at spørsmålet er om det er forholdsmessighet mellom grunnlaget for frihetsberøvelsen og selve frihetsberøvelsen. For så vidt gjelder det nærmere innholdet i denne vurderingen – under artikkel 5 nr. 1 bokstav a – viser avsnitt 195 til de samme kriteriene som oppstilt i Klinkenbuß- og Ostermünchner-dommene.
- (58) Under den konkrete vurderingen i *James, Wells og Lee*-dommen avsnitt 209 uttrykker EMD at der det er idømt en tidsubestemt fengselsstraff som skal opprettholdes utelukkende for beskyttelse av allmennheten, må det være en reell mulighet – «a real opportunity» – for rehabilitering. EMD konkluderte i denne saken med krenkelse, basert på at de innsatte ikke i tide hadde fått tilgang til rehabiliterende tiltak, jf. avsnitt 221. Det samme er gjentatt og utdypet i EMDs storkammerdom 26. april 2016 *Murray mot Nederland* avsnitt 103 og 104, som gjaldt livsvarig fengsel uten reelle muligheter for rehabilitering med sikte på fremtidig løslatelse. I denne dommen konstaterte EMD krenkelse av artikkel 3 på grunn av manglende rehabiliteringsmuligheter med den konsekvens at straffen i praksis ble livsvarig.
- (59) Gjennomgangen av praksis fra EMD gir etter mitt syn grunnlag for følgende oppsummering:

- (60) For at fortsatt frihetsberøvelse ved tidsubestemt straff skal anses lovlig og ikke vilkårlig etter EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a, må det foreligge en vedvarende og tilstrekkelig sammenheng mellom den opprinnelige domfellelsen og den påfølgende frihetsberøvelsen.
- (61) Denne sammenhengen kan bli brutt dersom en avgjørelse om å opprettholde frihetsberøvelsen bygger på grunnlag som er uforenlige med formålene med dommen, eller dersom avgjørelsen bygger på vurderinger som er urimelige i lys av disse formålene. Avgjørelsen må være basert på forholdsmessighet mellom grunnlaget for frihetsberøvelsen og selve frihetsberøvelsen.
- (62) En avgjørelse om å opprettholde frihetsberøvelsen kan bli uforenlig med formålene dersom frihetsberøvelsen opprettholdes på grunnlag av en antatt risiko for gjentakelse, og den domfelte samtidig fratas de nødvendige midlene – som egnet behandling eller rehabiliteringstiltak – til å kunne vise at han eller hun ikke lenger utgjør en fare. I dette ligger at den domfelte må ha reelle rehabiliteringsmuligheter.
- (63) Forvaringsreglene i straffeloven må tolkes og anvendes i samsvar med de forpliktelsene som følger av EMK. Slik straffeloven § 40 er utformet, vil dette i praksis si at domstolene – ved vurderingen av om en begjæring om forlengelse eller prøveløslatelse skal tas til følge – må utøve «kan»-skjønn i § 40 slik at de forpliktelsene som følger av EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a, ivaretas.

Den konkrete vurderingen

- (64) Formålet bak forvaringsstraffen A er idømt, er som nevnt todelt. Straffen er ment å beskytte samfunnet mot faren for at A på nytt begår alvorlige seksuallovbrudd. Videre er formålet at A skal gis mulighet til rehabilitering og fremtidig løslatelse.
- (65) Ved den konkrete vurderingen ser jeg først på hva lagmannsretten har lagt til grunn vedrørende den konkrete faren for at A på nytt begår alvorlige seksuallovbrudd. Grunnlaget for lagmannsrettens vurdering er i første rekke den grundige risikovurderingen fra de rettsoppnevnte sakkyndige 12. april 2024. Lagmannsretten gjengir, og sier seg enig i, de sakkyndiges konklusjon om at risikoen for nye seksuallovbrudd ved løslatelse fortsatt er høy. Den viser videre til at vurderingen fra 2024 er i samsvar med tidligere risikovurderinger foretatt i 2017, 2020 og 2022, som alle konkluderte med det samme. Og endelig til anstaltens konklusjon per 15. mars 2024, som går ut på at gjentakelsesfaren – riktignok under noe tvil – ved løslatelse er reell og kvalifisert.
- (66) Gjentakelsesfaren knytter seg til nye alvorlige seksuallovbrudd, og de voldtektene A tidligere er dømt for, er utvilsomt svært grove.
- (67) Lagmannsretten legger videre vekt på As godt dokumenterte dyssosiale personlighetsforstyrrelse, at tidligere alkoholbruk «fortsatt utgjør en betydelig risikofaktor», samt at mangel på stabile rammer ved løslatelse bidrar til å øke gjentakelsesfaren. Risikoen antas likevel å være «noe redusert» sammenholdt med situasjonen ved domfellelsen i 2014, og lagmannsretten underbygger dette med at A under forvaringen har deltatt i en rekke kurs og programmer som ledd i sin rehabilitering. Han har også gjennomført flere dagspermisjoner uten anmerkninger. Lagmannsretten konkluderer slik:

«Når de fire voldtektene som A er dømt for, sees i sammenheng med hans dyssosiale personlighetsforstyrrelse og hans tidligere alkoholmisbruk, er det etter lagmannsrettens syn en kvalifisert og reell fare for at A ved en løslatelse vil begå nye alvorlige seksuallovbrudd.

Det er sannsynlig at kursene og programmene som A har gjennomført, har gjort ham mer bevisst på risikofaktorene som er av betydning for gjentakelsesfaren. Lagmannsretten finner likevel ikke å kunne legge avgjørende vekt på dette. Grunnen er As dyssosiale personlighetsforstyrrelse samt hans begrensede evner til dypere refleksjon og mer grunnleggende holdningsendring. Det at A i Slovakia vil mangle stabile rammer i form av bolig, arbeid og sosialt nettverk, bidrar til å øke gjentakelsesfaren.

Lagmannsrettens konklusjon blir etter dette at vilkåret om kvalifisert og reell gjentakelsesfare er oppfylt.»

- (68) Lagmannsretten foretar en korrekt lovanvendelse ved vurdering av faren for at A på nytt vil begå alvorlige seksuallovbrudd. Det foreligger en grundig og oppdatert sakkyndig vurdering av faren for gjentakelse, og jeg kan heller ikke se at det er svakheter ved det grunnlaget lagmannsretten har bygget vurderingen på.
- (69) Som nevnt vil det, når vilkårene for forvaring er oppfylt, etter rettspraksis bare helt unntaksvise være grunnlag for å unnlate å idømme forvaring eller forlenge forvaringstiden. Dette har sammenheng med at det sentrale formålet med forvaringsstraffen er å beskytte samfunnet mot særlig farlige lovbrøyttere. Lovgivers klare forutsetning, slik den kommer til uttrykk i regelverket, er at reaksjonens opphør styres av om gjentakelsesfaren er tilstrekkelig redusert. Så lenge det foreligger en nærliggende fare for nye alvorlige lovbrudd, bygger reglene på det klare utgangspunktet at forvaring er forholdsmessig, uavhengig av om den domfelte har vært underlagt forvaring lenge.
- (70) Jeg kan heller ikke se at en forlengelse av forvaringstiden med 2 år vil være i strid med EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a.
- (71) Det er på det rene at A så langt under soningen av forvaringsstraffen har gjennomført en rekke kurs og programmer som ledd i arbeidet med sin rehabilitering. I anstaltens vurdering 15. mars 2024 av behovet for forlengelse redegjøres det for As deltakelse i programmer og behandling i perioden etter 30. november 2021. I denne perioden har A påbegynt programmet BASIS («Behandling med fokus på seksuallovbruddsproblematikk i spesialisthelsetjenesten»), men dette ble avsluttet fordi A ikke ville oppheve taushetsplikten. Han har også deltatt i programmet ATV («Alternativ til vold») med 41 samlinger og i programmet ROS («Relasjon og samspill»). Programavdelingen ved anstalten har uttalt at A har hatt stabilt oppmøte og har vist positiv utvikling. Anstalten anbefalte som nevnt ikke forlengelse av forvaringen, da den vurderte dette som uforholdsmessig. I vurderingen fremgår likevel anstaltens plan for den videre straffegjennomføringen, som i hovedsak består i fortsatt arbeid mot et opplegg for løslatelse, eventuelt prøveløslatelse, med forberedelse av retur til Slovakia. A oppfordres videre til å fortsette å delta i anstaltens endringsrettede tiltak.
- (72) Utfordringen fremover ligger i at utvisningsvedtaket innebærer at A ikke kan delta i alle former for rehabiliteringsrettede tiltak. Aktor har vist til at han som utvist og uten lovlig opphold i Norge, ikke har fulle rettigheter til helsetjenester i spesialisthelsetjenesten, og at

han som følge av dette i november 2024 fikk avslag på en ny henvisning til behandling i BASIS.

- (73) Viktig i denne sammenheng er videre at det ved vurderingen av prøveløslatelse av utenlandske borgere som er utvist, må tas utgangspunkt i at den domfelte skal ta opphold i hjemlandet ved løslatelsen. Norske myndigheter har ikke myndighet til å stille vilkår eller følge opp den løslatte i en slik situasjon. Vilkår for prøveløslatelse og mulighet for oppfølging kan derfor ikke trekkes inn i vurderingen av faren for gjentakelse på samme måte som for innsatte som prøveløslates til fortsatt opphold i Norge. Det ligger likevel fast at den domfelte har rettskrav på prøveløslatelse når vilkårene i straffeloven § 40 ikke lenger er oppfylt, men vurderingen må i praksis skje med utgangspunkt i andre faktiske forutsetninger.
- (74) Jeg finner det ikke tvilsomt at det på nåværende tidspunkt er tilstrekkelig sammenheng mellom formålet med forlengelsen av forvaringstiden og formålet med forvaringsstraffen som ble fastsatt i dommen fra 2014, jf. EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a. Det er den nærliggende gjentakelsesfaren for nye alvorlige seksuallovbrudd som begrunner begjæringen om forlengelse. Jeg kan heller ikke se at påtalemyndigheten har trukket inn andre elementer i begrunnelsen som er uforenlige med formålet med den idømte forvaringsstraffen. At A er utvist, er en faktisk omstendighet som vurderingene må bygge på, men begjæringen om forlengelse er ikke begrunnet i forhold direkte knyttet til utvisningen eller effektueringen av utvisningsvedtaket, noe som ville ligge utenfor rammene av den opprinnelige dommen.
- (75) Ved domstolskontrollen av om vurderingene som ligger til grunn for begjæringen om fortsatt forlengelse er urimelige i lys av formålene med den opprinnelige dommen, vil nødvendigvis gjentakelsesfaren og alvorligheten i de handlinger den domfelte tidligere har begått, stå sentralt.
- (76) Men der gjentakelsesfaren – som her – skal begrunne fortsatt frihetsberøvelse, følger det av EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a, at myndighetene har plikt til å sørge for at den innsatte ikke fratas muligheten til rehabiliteringstiltak, som kan vise at gjentakelsesfaren er redusert. Frihetsberøvelse uten tilgang til reelle rehabiliteringsmuligheter kan innebære en krenkelse av bestemmelsen, slik James, Wells og Lee-dommen viser. Hvor lenge frihetsberøvelsen har vart, er også av betydning.
- (77) Påtalemyndigheten har vist til at det til tross for at A allerede har deltatt i det meste av programmer anstalten kan tilby, fremdeles har tilgang til flere rehabiliterende tiltak. Disse muliggjør at han kan jobbe videre med sine risikofaktorer og dermed redusere gjentakelsesfaren.
- (78) Det er for det første vist til økt bruk av permisjoner. A har hatt noen kortvarige permisjoner siden 2022, hovedsakelig med følge. Han har det siste året blitt oppfordret til å søke lengre permisjoner, men har ifølge lagmannsrettens dom selv valgt ikke å gjøre det. Dette må han i tilfelle selv bære ansvaret for.
- (79) Videre har aktor vist til at A i større grad kan delta i arbeid ved anstalten, og dermed få verdifull arbeidstrening. Dette kan i neste omgang gi kompetanse som han kan nyttiggjøre seg ved en fremtidig løslatelse. Mulighetene for jobb vil kunne gi mer stabile rammer rundt ham ved løslatelse, noe som også kan være egnet til å redusere risikoen. Det samme gjelder

å gjennomføre andre praktiske forberedelser for retur til hjemlandet, noe anstalten må bistå med. Jeg har også merket meg at anstalten i vurderingen i mars 2024 oppfordret A til å fortsette med deltagelse i anstaltens endringsrettede tiltak.

- (80) Etter en samlet vurdering av grunnlaget for frihetsberøvelsen og den nærliggende gjentakelsesfaren som stadig består, er fortsatt frihetsberøvelse nødvendig. Jeg kan ikke se at en forlengelse av forvaringstiden med 2 år vil være urimelig eller uforholdsmessig, når det ses hen til de rehabiliteringstiltak som faktisk er tilgjengelige for A.
- (81) Jeg finner likevel grunn til å føye til at det forhold at A er utvist og derfor er i en vanskelig situasjon, innebærer at Kriminalomsorgen forløpende må vurdere tilpasninger av mulige rehabiliterings- og behandlingstiltak, og eventuelle alternativer til dagens tilbud.

Konklusjon

- (82) Jeg er etter dette kommet til at lagmannsrettens vurdering av vilkårene for å forlenge forvaringstiden med 2 år bygger på riktig lovanvendelse. En slik forlengelse innebærer heller ingen krenkelse av EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a.

- (83) Anken skal da forkastes.

- (84) Jeg stemmer for denne

D O M :

Anken forkastes.

(85)	Dommer Arntzen:	Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

(86)	Dommer Østensen Berglund:	Likeså.

(87)	Dommer Poulsen:	Likeså.

(88)	Dommer Falkanger:	Likeså.

- (89) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Anken forkastes.